

Stel mensenrechten centraal in het sociaal werk!

Manifest voor mensenrechten als belangrijke pijler van het sociaal werk en de opleidingen sociaal werk in het hoger onderwijs

Context

In grote delen van Europa kunnen burgers een betrekkelijk hoge mate van gezond, veilig en welvarend leven leiden. Dat dit mogelijk is, is mede te danken aan de aandacht voor vrijheid, democratie, de rechtsstaat en menselijke waardigheid. De realisatie van deze waarden, uitgedrukt in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, staat in veel Europese landen echter onder druk. In Nederland en Vlaanderen zien we het streven naar de ooit zo gekoesterde fundamentele waarden zoals rechtvaardigheid en gelijkheid in de verdrukking komen.

Als oorzaken kunnen we onder andere noemen:

- 1) de gevolgen van de economische crisis en de noodzaak om alsmaar oplopende zorgkosten terug te dringen, waardoor een rechtvaardige verdeling van middelen onder druk komt te staan;
- 2) de dominantie van het neoliberale denken waarbij autonomie gedefinieerd wordt in termen van eigen verantwoordelijkheid en eigen redzaamheid; in dit autonomiedenken vallen mensen die om welke reden dan ook niet in staat zijn om verantwoordelijkheid te dragen en/of zichzelf te redden, buiten de boot.

De impact hiervan voor **burgers die leven in kwetsbare levensomstandigheden** is bijzonder groot. Denk aan kinderen, mensen in armoede, vluchtelingen, ouderen, mensen met een verstandelijke beperking, mensen met psychiatrische problematiek. En steeds meer mensen dreigen in kwetsbare situaties te leven. De gevolgen worden steeds meer zichtbaar: **stijging van de armoede, grotere sociale ongelijkheid en uitsluiting, en rechten die in de knel dreigen te raken**. Denk aan:

- 1) De grote onderwijsongelijkheid bij kinderen in België en het onderwijssysteem in Nederland dat ontegenzeggelijk tweedeling in de hand blijkt te werken, tussen de kinderen die het redden en de kinderen die uitvallen.
- 2) Een groeiende groep kinderen die in Vlaanderen en Nederland in armoede opgroeien.
- 3) De blijvend moeizame toegang tot en deelname aan betaalde arbeid voor mensen met een beperking.
- 4) Ontoegankelijkheid van goederen, diensten en voorzieningen waardoor mensen met een beperking (onbedoeld) worden uitgesloten.
- 5) De Europese onmacht om een menswaardige oplossing te vinden voor de vele vluchtelingen die bij ons een veilig heenkomen zoeken.

Sociaal werk: een mensenrechtenberoep!

Het is de kerntaak van het sociaal werk te werken aan een rechtvaardige samenleving en op te komen voor de rechten en belangen van kwetsbare groepen. Dit wordt beschreven in de huidige internationale definitie van sociaal werk:

“Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work.”

Sociaal werk is geen neutrale waarden- of machtsvrije praktijk, maar heeft essentieel een sociaal, politiek en ethisch karakter. **Sociaal werk is een “mensenrechtenberoep”!** Sociaal werkers proberen elke dag opnieuw uitsluiting van mensen in de samenleving op te heffen, en bij te dragen aan **sociale rechtvaardigheid en menselijke waardigheid**.

Om toekomstige sociaal werkers voor te bereiden op deze opdracht moeten mensenrechten en de daarmee gepaard gaande politieke opdracht, een expliciete plek krijgen in de **curricula sociaal werk** aan hogescholen en universiteiten in Vlaanderen en Nederland. Deze opleidingen sociaal werk zijn de voorbije jaren, net als het werkveld, te vaak onderhevig geweest aan technisch-instrumentele opvattingen over professionalisering gericht op de ondersteuning van het individu of op culturele of maatschappelijke activering. Hierdoor is de sociaal-politieke context onderbelicht geraakt.

Onderdeel van de normatieve professionaliteit van het sociaal werk is om het beroep uit te oefenen op basis van de fundamentele rechten van mensen.

Recente internationale ontwikkelingen in het sociaal werk, zoals de adoptie van een nieuwe definitie van sociaal werk in 2014, erkennen dat sociaal werk, zowel een eigenstandig beroep als ook een academische discipline is. Deze nieuwe aandacht voor het sociaal werk als eigenstandig vakgebied naast andere disciplines kan ook aan opleidingen sociaal werk nieuwe impulsen geven om een eigen perspectief te ontwikkelen waarin mensenrechten een centrale plaats innemen, en dit perspectief in te bedden in curricula sociaal werk.

Pleidooi voor meer mensenrechten in de curricula sociaal werk

Om mensenrechten meer aandacht te geven in de curricula sociaal werk in het hoger onderwijs vragen de ondertekenaars van dit manifest het volgende:

1) De erkenning van mensenrechten als sociaal-politiek en handelingskader.

Wanneer mensenrechten in de curricula sociaal werk aan bod komen, gebeurt dit veelal vanuit een juridisch of ethisch perspectief. Dit is goed, maar volstaat niet. Sociaal werk moet een eigen benadering op mensenrechten ontwikkelen en dit implementeren in de opleidingen, waarbij het handelingsperspectief centraal staat. Richtsnoer hierbij is de leefwereld van de burger waar sociaal werkers trachten bij te dragen aan de realisatie van mensenrechten “van onderuit”. Kernopgave van het sociaal werk is het beschermen, bevorderen en respecteren van mensenrechten in de gespannen dynamiek tussen leefwereld en systeemwereld.

2) Mensenrechten moeten op een integrale en expliciete manier worden ingebed in de curricula sociaal werk.

Wanneer mensenrechten aan bod komen in de curricula sociaal werk is dit vaak in een aparte cursus of (keuze)module, versnipperd doorheen het curriculum of impliciet in cursussen over beleid en

politiek. Gevolg is dat studenten het gezicht van mensenrechten even hebben gezien, maar niet de volle betekenis ervan hebben ervaren en hebben kunnen internaliseren. Expliciete aandacht voor mensenrechten, ingebed in het hele curriculum op een integrale manier is daarom noodzakelijk. Deze inbedding start met de opleidingsvisie en wordt doorheen alle aspecten van het curriculum verder geïmplementeerd. Mensenrechten in de curricula sociaal werk zijn dus niet enkel een kwestie van cursussen over mensenrechten, maar moeten worden verlevendigd in stage, supervisie, eindwerken, etc. willen zij effectief dienen als handelingskader. Aandacht voor mensenrechten dient vanaf het eerste jaar te worden uitgebouwd en systematisch verankerd gedurende de verdere jaren van de opleiding. Omdat de meeste sociaal werkers werken met kwetsbare groepen, is het in het bijzonder van belang dat de Rechten van het Kind en de Rechten van Mensen met een Handicap in de opleiding behandeld worden.

3) Leer mensenrechten gebruiken als referentiekader voor zelfkritisch en politiserend werken

Sociaal werkers moeten in actie komen en opkomen voor de ander. Zeker wanneer fundamentele rechten in het gedrang komen of zelfs geschonden worden. Opleidingen sociaal werk moeten daarom aandacht besteden aan het leren lezen van contexten en het bijbrengen van besef welke mensenrechtelijke kwesties en welke vraagstukken van onrechtvaardigheid er aan de orde zijn en hoe hier op kan worden gereageerd. Binnen de opleidingen sociaal werk vraagt dit om grondige aandacht voor beleidsbeïnvloeding én zelfkritische reflectie op machtsstructuren die het sociaal werk zelf creëert en in stand houdt. Belangrijk is dat geleerd wordt hoe machtsstructuren en -relaties impact hebben op onrechtvaardigheid en mensenwaardigheid, en welke rol het sociaal werk kan spelen om dit om te buigen.

4) Zet in op de professionalisering van docenten op het gebied van sociaal werk en mensenrechten

Een gedegen inbedding van mensenrechten in de curricula sociaal werk vraagt betrokken en deskundige docenten die vanuit een normatief professioneel denkkader (gestoeld op ethische principes en mensenrechten) het onderwijs verzorgen. In de uitbouw van een sociaal werk perspectief op mensenrechten is daarom aandacht nodig voor de verdere professionalisering van het docentencorps die instaan voor het verzorgen van de verschillende delen van de opleiding. Willen zij de idee van sociaal werk als mensenrechtenberoep verder uitdragen, dan is er nood aan verdere ondersteuning van docenten in hun beroepsontwikkeling. Initiatieven als lerende netwerken of 'communities of practice', gezamenlijke leesclubs of vormingen kunnen platformen zijn waar docenten van elkaar kunnen leren. Een samenwerking tussen opleidingen sociaal werk in Nederland en Vlaanderen zou deze leergemeenschap verder kunnen versterken.

5) Zet wetenschappelijk onderzoek op om een impuls te geven aan de inbedding van mensenrechten in de curricula sociaal werk

Wetenschappelijk onderzoek kan een effectief instrument zijn dat bijdraagt aan de verdere professionalisering van opleidingen sociaal werk. Onderzoek over mensenrechten en sociale inclusie kan blootleggen waar het goed of fout gaat in de samenleving. Via onderzoek kan inzicht worden verkregen in hoe mensenrechten in verschillende domeinen van het sociaal werk ingezet worden en welke effecten dit genereert. Naast praktijkontwikkeling kan wetenschappelijk onderzoek een brug vormen van het werkveld naar de opleiding waarbij praktijkkennis over mensenrechten kan instromen in de opleidingen sociaal werk. Als opleiding sociaal werk inzetten op wetenschappelijk onderzoek naar mensenrechten in het sociaal werk draagt op die manier bij tot de ontwikkeling van een eigen perspectief op mensenrechten vanuit het vakgebied sociaal werk, tot theorievorming over mensenrechten in het sociaal werk en aldus tot de 'Body of Knowledge' van het sociaal werk.

Auteurs: J.H. Hartman, J. Knevel, D. Reynaert. Dankwoord aan de meelezers

Ondertekenaars

Rob Arnoldus (docent Hogeschool Rotterdam), Banny Bakker (kerndocent Hogeschool Rotterdam), Willem Blok (seniordocent NHL-Hogeschool), Richard de Brabander (hoofddocent Hogeschool INHOLLAND), Collin den Braber (docent Avans Hogeschool), Senay Cemek (docent Hogeschool van Amsterdam), Joop ten Dam (lector Windesheim Zwolle), Alicia Dibbets (Human Rights Practice), Corstin Dieterich (docent Hogeschool Rotterdam), Peter Dijkstra (hoofddocent Hogeschool Rotterdam), Jeannette Doornenbal, (lector Hanzehogeschool), Evelyn Finnema (lector NHL-Hogeschool), Jeroen Gradener (seniordocent Hogeschool van Amsterdam), Richard Groothoff (docent Hanzehogeschool), Jeannette Hartman (seniordocent NHL-Hogeschool), Koen Hermans (docent master sociaal werk en sociaal beleid, KULeuven), Therry Heyneman (docent Stenden Hogeschool), Joep Holten (docent Hogeschool van Amsterdam), Geert van Hove (hoogleraar Universiteit Gent en bijz. hoogleraar Vrije Universiteit), Rudy van den Hoven (hoofddocent Haagse Hogeschool), Ed de Jonge (Hogeschool Utrecht), Najat Kaabouni (kerndocent Hogeschool Rotterdam), Eugeen van Keeren (kerndocent Hogeschool Rotterdam), Amina Kefi (docent Hogeschool Rotterdam), Denoix Kerger (docent Artevelde University College Gent), Raymond Kloppenburg (senior onderzoeker Hogeschool Utrecht), Jeroen Knevel (docent Hogeschool Utrecht), Hanneke Kroonsberg (docent Hogeschool Rotterdam), Michiel Lichtenberg (docent Hogeschool van Amsterdam), Saskia Maarsen (docent Hogeschool van Amsterdam), Ed Meesters (docent Hogeschool Rotterdam), Judith Metz (lector Hogeschool van Amsterdam), Pauline Naber (lector Inholland), Siebren Nachtergaele (wetenschappelijk medewerker Hogeschool Gent), Barbara Oomen (University College Roosevelt/Utrecht University), Mariël van Pelt (coördinator master social work, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen), Dirk Postma (associate lector NHL en Stenden Hogeschool), Marianne Potting (lector Hogeschool Zuyd), Baukje Prins (lector Burgerschap en Diversiteit, Haagse Hogeschool), Marc Räkens (docent Hogeschool van Amsterdam en stichting Eropaf!), Didier Reynaert (lector Hogeschool Gent & docent master social work HAN), Nol Reverda (lector Hogeschool Zuyd), Rudi Roose (docent master sociaal werk Universiteit Gent), Jacquélien Rothfus (senior docent Hanzehogeschool), Wouter Schilten (docent Windesheim), Alice P. Schippers (directrice Disability Studies), Marjolein Schouten (docent Hogeschool Rotterdam), Sharon Sprenger (curriculummanager en docent Hogeschool van Amsterdam), Ard Sprinkhuizen (associate lector Hogeschool Inholland), Martin Stam (lector Hogeschool van Amsterdam), Madeleine van Strijp (kerndocent Hogeschool Rotterdam), Jack de Swart (lector Saxion Hogeschool), Eva Thier (docent Hogeschool Rotterdam), Michel Tirions (AP Hogeschool Antwerpen & Universiteit Antwerpen), Peter Vanhoof (docent Hogeschool Rotterdam), Lineke Verkooijen (lector Windesheim), Paul Vlaar (senior projectleider Movisie), Guido Walraven (lector Inholland), Jean Pierre Wilken (lector Hogeschool Utrecht), Marijke Winters (docent Hogeschool Rotterdam).

Heb je een vraag/opmerking of wil je op de hoogte worden gehouden van de ontwikkelingen? Stuur een mail naar sociaalwerk.en.mensenrechten@gmail.com